

ИҚТИСОДИЙ ТИЗИМЛАР САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА КЛАСТЕРЛАШ СИЁСАТИ

Рузиев Курбанали Абдужаборович
 Тошкент иқтисодийёт ва педагогика
 институти ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ. Иқтисодиётнинг ривожланиши бошқарув фаолияти ва мутахассисларнинг мустақил меҳнат фаолияти тури сифатида ҳамда унга тайёргарлик кўриш муаммоларини ҳам долзарблаштиради. Мақолада ўқитувчининг ушбу фаолият турини бошқариши ва унга тайёр бўлиши кераклиги, ўқитиш учун ижтимоий буюртма ҳамда иқтисодий тизимлар самарадорлигини оширишда кластерлаш сиёсати масалалари ёритилган.

КАЛИТ СЎЗЛАР. Иқтисодиёт, бошқарув, мутахассис, меҳнат, кластер, таълим, сиёсат.

Олий таълим муассасаларида кадрлар тайёрлаш сифатини ошириш, таълимни илм-фан ва ишлаб чиқариш билан узвий боғлаш, мамлакат ва олий таълимни ривожлантириш Янги Ўзбекистоннинг таълимни модернизациялашдаги дадил қадамларидан биридир. Давлат тизимининг барча соҳаларидаги муаммолар вазифаларни ҳал қилиш ва олий педагогик таълимни муваффақиятли ривожланадиган даражага олиб чиқишга имкон бермайди ва мавжуд қулай шароитлар олимларга касбий тайёргарлик самарадорлигини ошириш учун илмий-тадқиқот ишлари билан шуғулланиш учун имкон яратади.

Бугунги кун иқтисодиётида Адам Смит давридан бошлаб ривожланаётган ва хорижда яхши ривожланган кластерлаш назарияси маълумотларнинг махфийлиги сабабли кенг тарқалмаган, шунинг учун ҳам таълим муассасаларига кам жорий этилган.

Кластерлаш иқтисодий тизимлар самарадорлигини оширишнинг самарали усули, тармоқ интеграцияси механизми сифатида ишлатилади. Бироқ, режалаштирилган иқтисодиёт доирасида кластерли ёндашув, биринчи навбатда, “худудий ишлаб чиқариш комплекслари” деб аталадиган йирик, монополистик тизимларга эътибор қаратиш билан боғлиқ муҳим ўзига хос хусусиятларга эга.

К.Petersen сиёсий қарорларга таъсир этувчи минтақавий кластерларнинг хусусиятларини келтиради:

- 1) қўллаб-қувватланадиган кластерларни танлаш мезонларини белгилаш;
- 2) умуман кластер сиёсатини қўллаб-қувватлашнинг мақсадга мувофиқлиги тўғрисидаги қарор, яъни кластернинг минимал критик массаси талаб қилинади;
- 3) қўллаб-қувватлашнинг аниқ чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва кластерлар томонидан қўллаб-қувватланадиган маблағлардан фойдаланишнинг мувофиқлик мезонларини ва кластер сиёсатининг умумий стратегиясини аниқлаш [1].

Китобда [1] К.Petersen кластерларнинг энг муҳим хусусиятларини санаб ўтади: фазовий яқинлик; критик масса (иштирокчилар сони); кластернинг ҳаётий айланиши; кластер аъзоларининг табиати; кластер аъзолари ўртасидаги алоқалар, ўзаро ишонч, умумий мақсад ва стратегия, институционализация ва ҳамкорлик ва рақобат ўртасидаги мувозанат каби динамика ва кластер ичидаги муносабатлар.

1998 йилда маълум бир географик худудда қўшни бўлган ўзаро боғлиқ компаниялар ва улар билан бирлашган, маълум бир худудда фаолият юритувчи ва ўзаро бир-бирини тўлдириш ва умумий фаолият билан тавсифланган корхона ва ташкилотлар гуруҳлари кластерлар деб номланган [2].

XXI-асрнинг бошларида иқтисодиётнинг ривожланиши нафақат бошқарув фаолияти, балки мутахассиснинг мустақил меҳнат фаолияти тури сифатида, балки унга тайёргарлик кўриш муаммоларини ҳам долзарблаштиради. Бу борада педагогик соҳа ҳам бундан мустасно эмас. Ўқитувчининг ушбу фаолият турини бошқариши ва унга тайёр бўлиши кераклиги ҳақидаги ёндашувини замонавий олий педагогик таълим тизими учун постулат

бўлиб қолди ва ушбу турдаги ўқитиш учун ижтимоий буюртма мавжудлиги илмий кизиқишнинг ошишига олиб келди.

Кластернинг ўзагини одатда кучли корхона ва компаниялар ташкил этади, шу билан бирга, улар ўртасидаги ҳамкорликда рақобатбардош муносабатлар сақланиб туришини таъкидлаш керак. Бундан ташқари, бундай кластер шароитида янги билим ва технологиялар тарқатилади ва жорий этилади, бу эса мажмуавий, мураккаб инновацион маҳсулот ва рақобатбардош устунликни ишлаб чиқиш ва ишлаб чиқаришга олиб келади [3]. Шунингдек кластер синергик таъсирга ҳам эга бўлиб, бунинг натижасида ўзаро боғланган кластер аъзолари: турли компаниялар, корхоналар ва ташкилотларнинг ажралмас мажмуаси минтақа иқтисодиётини унинг алоҳида вакиллари йиғиндисидан кўра кўпроқ таъминлайди. Шу сабабли, кластер муваффақиятининг асосий омили унинг барча иштирокчилари ўртасидаги муносабатлар ва ҳар бирининг иқтисодий мустақиллигини сақлаб қолиш ҳисобланади [4].

Сўнгги йилларда таълим соҳасида ҳам тармоқ ўзаро таъсири кенг тарқалди: қоидалар таълим тизимини таълим дастурларини амалга оширишда ўзаро алоқанинг тармоқ шаклларида фойдаланишга йўналтиради. Шу билан бирга, гарчи бу концепция аллақачон илмий муомалага киритилган ва улар билан ишлашда педагогик тажриба тўпланган бўлса ҳам лойиҳа кластерларидан фойдаланиш масалалари ҳали ҳам яхши тушунилмаган.

Умуман олганда, ғарб илмий тафаккурининг илғор ғояларини ўрганилаётган масалаларда биз белгилаган барча йўналишларга ўтказиш уларнинг таълим соҳасига кириб келишига олиб келди, деган хулосага келиш мумкин. Илмий ва амалий билимларнинг турли соҳаларининг тарихий ривожланиши, университетда бўлажак ўқитувчиларни тайёрлаш, кластер ёндашуви, бошқарув, лойиҳа фаолияти, жараёнларни автоматлаштириш, тармоқнинг ўзаро таъсири муаммоларини ҳал қилиш йўллари ишлаб чиқиш учун илмий асос зарур.

Кластерларни шакллантириш ва кластерли ёндашувдан фойдаланиш мамлакат ҳудудларини ривожлантиришни таъминлайди. Бундан ташқари, кластер сиёсати рақобатни рағбатлантириш ва экспортни диверсификация қилиш, минтақавий ва маҳаллий даражада фирмаларни ривожлантириш бўйича тадқиқотларни рағбатлантириш, махсус йўналтирилган дастурларни ишлаб чиқиш, давлат, бизнес, таълим ва фан жамоалари ўртасидаги ҳамкорликни мустаҳкамлаш муаммоларини ҳал қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Kirsten Petersen « Clusters and clustering policy: a guide for regional and local policy makers» / European Union, 2010. – 196 p.
2. Гарифуллина, Р.Р. Проектирование модели развития научно-методической компетентности преподавателя вуза в условиях образовательного кластера / Р.Р. Гарифуллина // Вестник Казанского государственного энергетического университета. - 2016. - №1. - С.130-141.
3. Захарченко, Е.С. Формирование кластера вторичных ресурсов как института инновационного развития на мезоуровне: автореф. дис. ... канд.экон.наук: 08.00.05/ Захарченко Екатерина Сергеевна. - Саратов, 2014. - 23 с.
4. Матушанский, Г.У., Завада, Г.В., Романова, Л.М. Непрерывная профессиональная подготовка преподавателя высшей школы (на траектории ассистент – старший преподаватель – доцент): монография / Г.У. Матушанский, Г.В. Завада, Л.М. Романова. – Казань, 2011. – 152 с.